

Το κατά Πλωτίνον «Μέγιστον Μάθημα»

*Ἔστι μὲν γὰρ ἢ τοῦ ἀγαθοῦ εἴτε γνώσις εἴτε ἐπαφή μέγιστον,
καὶ μέγιστον φησι τοῦτ' εἶναι μάθημα. Πλωτ. Ενν. VI.7.36.3-5.*

Λαμπρινός Ευστ. Πλατυπόδης, Διδάκτωρ Φιλοσοφίας, Διδάσκων στο ΔΔΠΜΣ «Ἠθική Φιλοσοφία» των Τμημάτων Φ.Π.Ψ. του Ε.Κ.Π.Α. και Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

Περίληψη

Η αναγωγή της ψυχής-ανθρώπου κατά τον Πλωτίνον (205-270μ.Χ.) από την αισθητή πραγματικότητα στον υπερουράνιο τόπο του νοητού και του όντος και τελικώς του Ενός είναι απόρροια επίπονων προσπαθειών και αποτέλεσμα συντονισμένης σπουδής, καθοδήγησης και μάθησης και συντελείται σε τρεις βαθμίδες, οι οποίες αντιπροσωπεύονται κατά σειρά προτεραιότητας και αξίας από τον μουσικό, τον ερωτικό και τον φιλόσοφο. Η ανοδική πορεία ξεκινά με τη μουσική, συνεχίζεται με την σπουδή του ωραίου και του καλού και ολοκληρώνεται γνωσιολογικώς και οντολογικώς με τα μαθηματικά και τη διαλεκτική. Για τον Πλωτίνον το μέγιστον μάθημα αποτελεί η γνώσις, και η επαφή με το Αγαθό, Εν. Ο Πλωτίνος κατ' αυτόν τον τρόπο θεμελίωσε οντολογικά τη βαθύτερη ουσία της μάθησης, δηλαδή τη συμβολή της στην κατά Πλάτωνα ομοίωση του ανθρώπου με το Θεό. Αυτό το ουσιαδές στις μέρες μας αγνοείται προκλητικά, αφού το μόνο που ενδιαφέρει είναι η συσσώρευση γνώσεων και η γιγάντωση της επιστήμης, με τα γνωστά σε όλους μας αποτελέσματα. Ως εκ τούτου οι φωτισμένοι δάσκαλοι και παιδαγωγοί καλούνται, το κατά Πλωτίνον μέγιστον μάθημα να το καταστήσουν κέντρο της μαθητοκεντρικής διδασκαλίας τους, προκειμένου να οδηγήσουν τους διαπαιδαγωγούμενους με βεβαιότητα και ασφάλεια στον τελικό προορισμό τους.

Λέξεις κλειδιά: Εν - Αγαθό, μουσική, ωραίο, διαλεκτική, μάθημα.

Κείμενο

Ο Πλωτίνος (205-270μ.Χ) θεωρείται ο πιο σπουδαίος φιλόσοφος της αρχαίας Ελληνικής φιλοσοφίας μετά τον Πλάτωνα και τον Αριστοτέλη τόσο για το

ολοκληρωμένο και άρτιο φιλοσοφικό σύστημα που ανέπτυξε, όσο και για την επίδραση που άσκησε και ασκεί, ακόμη και στις μέρες μας, στην εξέλιξη της παγκόσμιας φιλοσοφικής σκέψης (Smith,2004,σ.3-6). Ο Πλωτίνος, ο ιδρυτής και ο ηγέτης του Νεοπλατωνισμού, της τελευταίας αξιολογής αναλαμπής της αρχαίας Ελληνικής φιλοσοφίας (Πελεgrίνης,2003,σ.27-61) ενοποίησε όλη την προηγούμενη φιλοσοφική παράδοση και συγκεκριμένα την Προσωκρατική διάνοηση, τον Πλατωνισμό -Αρχαίο και Μέσο-, τον Αριστοτέλη και τους Σχολιαστές του σε ένα πρωτότυπο φιλοσοφικό σύστημα με αποτέλεσμα να ανανεώσει την αρχαία Ελληνική φιλοσοφική σκέψη και να θέσει ταυτόχρονα τα στέρεα θεμέλια της δυτικής και συνακόλουθα της νεότερης φιλοσοφίας. Η ιδέα που είχε για τον εαυτό του ο νεοπλατωνικός φιλόσοφος περιορίζεται σε αυτήν του απλού σχολιαστή του «δασκάλου» του και μεγάλου προτύπου του, του Πλάτωνος. Το τελευταίο οφείλεται αφενός μεν στον απέραντο σεβασμό που έτρεφε στο έργο του Πλάτωνος, γιατί από αυτό διδάχθηκε και όχι από τον ίδιο, λόγω της μεγάλης χρονικής διάρκειας που τους χώριζε και αφετέρου επειδή ήθελε ένα ισχυρό έρεισμα για τις δικές του καινοτόμες και πρωτότυπες θέσεις. Ο Πλωτίνος πολλές φορές απομακρύνθηκε συνειδητά από τις φιλοσοφικές θεωρήσεις του προτύπου του, έσπευδε, όμως, πάντοτε να δηλώνει ότι ο ίδιος δεν έκανε τίποτε άλλο παρά να σχολιάζει και να ερμηνεύει απλώς τις θεωρίες του Πλάτωνος, δείχνοντας έτσι και τον προσήκοντα σεβασμό που πρέπει να διέπει μια υγιή και μη ανταγωνιστική σχέση διδασκάλου και μαθητού.

Το φιλοσοφικό σύστημα που ανέπτυξε ο Πλωτίνος διαρθρώνεται στη βάση μια έντονης παλινδρομικής κίνησης που λαμβάνει χώρα μεταξύ μιας Υπερουσίας, του Αγαθού - Ενός και της ύλης που βρίσκονται στο ανώτατο και κατώτερο σημείο της οντολογίας του αντίστοιχα. Από μια Υπεραρχή, το Εν-Αγαθό δια της απορροής προκύπτουν οι υποστάσεις Νους και Ψυχή και από την υπόσταση Ψυχή, απορρέουν η ψυχή του κόσμου και οι ατομικές ψυχές που τολμούν να συνυπάρξουν με την ύλη και στην περίπτωση του ανθρώπου με το σώμα. Από την εσχατιά της αισθητής πραγματικότητας, οι ατομικές ψυχές επιχειρούν δια της *προόδου* την άνοδο, την αναγωγή τους μέσω των ίδιων σταθμών που γνώρισαν κατά την κάθοδο τους στον νοητό κόσμο και από εκεί στην Υπεραρχή, στο Εν από το οποίο και προήλθαν. Η *πρόοδος*, άνοδος αν και έχει τέλος, δηλαδή, σκοπό, δεν τελειώνει ποτέ, επειδή τη στιγμή που η ψυχή θεάται το Εν αυτόματα ξεκινά εκ νέου η καθοδική της πορεία, για να συνεχιστεί αενάως η γεμάτη γνώσεις και εμπειρίες δραματική της περιπέτεια (Πλατυπόδης, 2007). Η αναγωγή της ψυχής, η καθοδήγησή της από την αισθητή πραγματικότητα στον υπερουράνιο τόπο του νοητού και του όντος και τελικώς του Ενός είναι απόρροια επίπονων προσπαθειών και αποτέλεσμα συντονισμένης σπουδής, καθοδήγησης και μάθησης. Με τη βοήθεια, όμως, ποιων συγκεκριμένων μαθημάτων οι ατομικές ψυχές και συγκεκριμένα ο άνθρωπος, αφού ο άνθρωπος κατά Πλάτωνα και Αριστοτέλη είναι η ψυχή του, οδηγείται στην εκπλήρωση του απώτερου στόχου του, και ποιο απ' όλα τα μαθήματα είναι αυτό που, κυρίως, ανοίγει διάπλατες

τις πύλες της επανόδου στην ποθεινή του πατρίδα, της θέασης της Υπεραρχής από την οποία προήλθε και τελικά της σωτηρίας του; Σε αυτά τα πολύ σημαντικά ερωτήματα ο Πλωτίνος δεν αρκέστηκε στις απαντήσεις που είχαν δώσει οι προκάταχοί του, κυρίως, ο Πλάτων και ο Αριστοτέλης, με επακόλουθο να επιχειρήσει και ο ίδιος τη διαπραγμάτευσή τους. Με δεδομένο ότι αυτά τα προβλήματα είναι και σήμερα επίκαιρα, δια της παρούσης εργασίας θα επιχειρήσουμε να παρουσιάσουμε τη συμβολή του νεοπλατωνικού φιλοσόφου στην αντιμετώπισή τους καθώς και τον απόηχο που έχουν οι προτάσεις του στις μέρες μας.

Το γεγονός ότι οι έννοιες, της γνώσης, της μάθησης και της αγωγής απαντώνται σπανίως ή ακόμα και μια μόνο φορά στις *Εννεάδες*, οδηγεί στο σχηματισμό της εσφαλμένη εντύπωσης ότι η Παιδαγωγική δεν άπτεται των βασικών ενδιαφερόντων του Πλωτίνου, εν αντιθέσει με τον Πλάτωνα που θεωρείται ο θεμελιωτής της (Ρουσσώ, *χχ*, σ.8). Τούτο όμως δεν ισχύει, όπως άλλωστε έχει υποστηριχθεί και σε προηγούμενες εργασίες μας (Πλατυπόδης, 2014, σ.1019-1028). Επειδή ο Πλωτίνος κατά βάσιν οντολογεί, τις έννοιες της αγωγής, της γνώσης και της μάθησης τις θέτει κάτω από την πρωτοκαθεδρία της οντολογίας-μεταφυσικής, αποσκοπώντας στην οντολογική αναβάθμισή τους (Κουμάκης, 2001, σ. 271-273). Μάλιστα, εστιάζοντας την προσοχή του στον μεταφυσικό τους ρόλο στο επίπεδο των νοητών, τις αναβαθμίζει, τις εξυψώνει ουσιοποιώντας έτσι το ρόλο τους στο επίπεδο της αισθητής πραγματικότητας. Ο Πλωτίνος, λοιπόν όχι μόνο δεν αγνοεί και δεν εγκαταλείπει τις αντίστοιχες πλατωνικές θέσεις, αλλά αντιθέτως τις ισχυροποιεί, αφού τις ανυψώνει από το επίπεδο της γνωσιολογίας στο επίπεδο της οντολογίας-μεταφυσικής. Με λίγα λόγια όλη η φιλοσοφία του Πλωτίνου είναι ένα οντολογικώς θεμελιωμένο μάθημα που έχει έναν τελικό σκοπό, τη γνώση και την επαφή με το Αγαθό. Αλλά και ο Πλάτων σύμφωνα με τα ίδια του τα λόγια είχε προσδιορίσει ως απώτερο στόχο του ανθρώπου, την ομοίωσή του με το Θεό, το Αγαθό «*εἰς ὅσον δυνατὸν ἀνθρώπων ὁμοιοῦσθαι θεῷ*» (Πλάτ. *Πολιτ.* 613b1). Οι όποιες διαφορές μεταξύ Πλάτωνος και Πλωτίνου στο υπό συζήτηση θέμα θα πρέπει να αναζητηθούν όχι στο στόχο, αλλά στην επίτευξή του. Ο Πλωτίνος την διαπαιδαγώγηση του ανθρώπου, ώστε να ομοιωθεί με το Θεό (Πλωτ. *Ενν.* VI 7.36.3-5), την εξετάζει όχι γνωσιολογικώς, αλλά οντολογικώς, προκειμένου να είναι συνεπής με την όλη δομή τού μεταφυσικού του συστήματος.

Η πορεία του ανθρώπου, η αναγωγή του από τον κόσμο των αισθητών στον νοητό και από το νοητό στην πρώτη αρχή, στο Αγαθό, σύμφωνα με το πλωτινικό κείμενο συντελείται σε τρεις βαθμίδες, οι οποίες αντιπροσωπεύονται κατά σειρά προτεραιότητας και αξίας από τον μουσικό, τον εραστή και τον φιλόσοφο. Η αρχή, λοιπόν, γίνεται με τον μουσικό. Ο μουσικός στον Πλωτίνο είναι ο φιλόμουσος, αυτός που αγαπά τη μουσική και τέρπεται από τους αρμονικούς ήχους (Πλωτ. *Ενν.*, III 4.2.24) και όχι ο κατά τον Πλάτωνα καλλιεργημένος και πεφιλημένος των Μουσών. Ο μουσικός ευρισκόμενος στην κατώτερη βαθμίδα της αναγωγής συγκινείται και

ενθουσιάζεται από το ρυθμό, από τους μελωδικούς ήχους και από την αρμονία. Σε αυτή τη συγκίνηση, ο μουσικός δεν μπορεί να αντισταθεί, αλλά αντιθέτως παραδομένος στη μαγεία της κάνει το πρώτο και αποφασιστικό άλμα απαγκίστρωσης του από το χώρο των αισθητών ειδώλων, και ταυτόχρονα το πρώτο βήμα της επανόδου του στον υπερουράνιο τόπο της αλήθειας και του όντος. Αυτό το μεγάλο βήμα της παιδαγωγίας σύμφωνα με τα ίδια τα λόγια του Πλωτίνου συντελείται ως εξής: «Πρέπει πρώτα να κάνουμε διάκριση ανάμεσα στους ανθρώπους αυτούς, αρχίζοντας από τον μουσικό και λέγοντας ποια είναι η φύση του. Πρέπει, λοιπόν, να θεωρήσουμε ότι αυτός είναι ευσυγκίνητος και ευαίσθητος στο Ωραίο, αλλά συγκινείται λιγότερο από αυτό το ίδιο, ενώ ταράζεται αμέσως από τα «αποτυπώματά» του, όταν τα συναντήσει· όπως οι δειλοί με τους θορύβους, έτσι είναι και αυτός με τους ήχους και την ομορφιά μέσα τους· και αποφεύγει πάντα ό,τι δεν είναι αρμονικό και ενιαίο στις μελωδίες και στους ρυθμούς, ενώ επιδιώκει το εύρυθμο και το καλοσηματισμένο. Όμως μετά τούτους τους αισθητούς ήχους, τους ρυθμούς και τα μελωδικά σχήματα, πρέπει να προχωρήσει ως εξής· ξεχωρίζοντας την ύλη πάνω στην οποία σχηματίζονται οι αναλογίες και οι αρμονικές σχέσεις, να προχωρήσει στην ομορφιά που υπάρχει σε αυτά και να κατανοήσει ότι αυτά που τον συγκινούσαν ήταν η νοητή αρμονία, η ομορφιά μέσα σε αυτή και το Ωραίο γενικά-όχι μόνο το συγκεκριμένο ωραίο πράγμα- και τέλος να δεχτεί μέσα του τις φιλοσοφικές θέσεις από τις οποίες πρέπει να οδηγηθεί στην πίστη σε αυτά που κατέχει χωρίς να το γνωρίζει». (Πλωτ., *Ενν.*, I 3.1.19-34. Μετ. Παύλος Καλλιγιάς).

Η συγκίνηση του μουσικού είναι δεδομένη, έστω και με τον τρόπο και τα διόλου κολακευτικά παραδείγματα για αυτήν την κορυφαία τέχνη, επειδή η μουσική δια της αρμονίας και του ρυθμού ξυπνά στον άνθρωπο την φιλοκαλία του. Η μουσική, λοιπόν, ως μάθημα είναι σε θέση να αφυπνίσει το νέο και χωρίς τη δική του προσπάθεια και να τον θέσει σε τροχιά εξέλιξης και ανόδου. Ίσως με τα παραδείγματα του δειλού και των αποτυπωμάτων να ήθελε να επισημάνει ότι ακόμα και τους πιο αδιάφορους είναι σε θέση να αφυπνίσει η μουσική. Η μουσική ξυπνά από το λήθαργο κάθε ψυχή που έχει στραμμένη το βλέμμα της προς τα άνω, τον θείο τόπο της καταγωγής της (Μουτσόπουλος, 1978, σ. 183-192). Δεν είναι απορίας άξιον η μεγάλη σημασία που απέδιδαν στη μουσική παιδεία στην αρχαία Ελλάδα, ως βασικό στοιχείο της ανατροφής των νέων (Πλάτ., *Πρωτ.* 325c-326c). Η μουσική αποτελεί την αρχή, το πρώτο μάθημα, το οποίο αφυπνίζει, αλλά δεν είναι σε θέση και δεν αρκεί για να οδηγήσει τον άνθρωπο στον τελικό του στόχο.

Ο άνθρωπος από τη μαγεία της μουσικής, την αρμονία των ωραίων ήχων οφείλει να περάσει στο κάλλος της νοητής αρμονίας, στο ιδεατό καλό. Σε αυτή τη δεύτερη βαθμίδα ευρίσκεται ο ερωτικός. Ο ερωτικός πρέπει να αποκτήσει συνείδηση του ωραίου, για να μην περιορίζεται σε αυτό που εκπέμπει η ομορφιά ενός σώματος, αλλά με βάση τη λογική να αναζητά την κοινή ομορφιά των σωμάτων, ομορφιά η οποία είναι κάτι διαφορετικό από τα σώματα, αφού προέρχεται από κάπου αλλού και όχι από τα ίδια. Γι' αυτό το δεύτερο, αξιολογικό, πολύ σημαντικό μάθημα, το οποίο οδηγεί και πιο κοντά τον άνθρωπο στην πραγμάτωση του τελικού του στόχου, ο νεοπλατωνικός φιλόσοφος λέγει τα εξής: «Ο εραστής τώρα, στην κατάσταση του οποίου μπορεί να μεταπέσει και ο μουσικός και, αφού μεταπέσει, ή να παραμείνει εκεί ή να προχωρήσει, έχει κάποιαν ανάμνηση του Ωραίου. Επειδή όμως εκείνο είναι

ξέχωρα, δεν μπορεί να το αντιληφθεί πλήρως και καθώς εντυπωσιάζεται από τις ορατές ομορφίες, συγκινείται από αυτές. Πρέπει λοιπόν να μάθει να μην συγκινείται όταν συναντάει ένα σώμα, αλλά να οδηγηθεί με τη λογική στο σύνολο των σωμάτων, να του υποδειχθεί ότι η ομορφιά είναι η ίδια σε όλα και ότι είναι κάτι διαφορετικό από τα σώματα, να του ειπωθεί ότι αυτή προέρχεται από κάπου αλλού και ότι υπάρχει περισσότερο σε άλλα πράγματα, δείχνοντάς του, λ.χ., ωραίους τρόπους ζωής και ωραίους θεσμούς-γιατί έτσι πια θα συνηθίσει στη γοητεία των ασωμάτων πραγμάτων-και, τέλος, ότι υπάρχει και στις τέχνες, στις γνώσεις και στις αρετές». (Πλωτ., *Ενν.*, I 3.2.1-11. Μετ. Παύλος Καλλιγιάς).

Ο ερωτικός μαθαίνει να αναζητά την πραγματική ομορφιά, και μάλιστα εκεί που υπάρχει· ωστόσο ο κίνδυνος να μην προχωρήσει ακόμα περαιτέρω δεν έχει παντελώς εκλείψει. Και σε αυτό το επίπεδο ελλοχεύει ο κίνδυνος της μετάπτωσης και της παγίδευσής του στην ομορφιά των αισθητών. Ο ερωτικός αν και κατανοεί ότι η ομορφιά των σωμάτων υπολείπεται της ομορφιάς των ωραίων τρόπων ζωής, των καλών θεσμών, των γνώσεων και της αρετής, δεν μένει εσαεί σταθερός στην επιδίωξή τους, επειδή ο «εθισμός του ερασμίου» που επιδιώκεται και επιτυγχάνεται σε αυτό το επίπεδο δεν είναι άμοιρος παντελώς αισθητικών κριτηρίων. Η εξάλειψη αυτών απαιτεί όχι μόνο την ενοποίηση, αλλά και την επίγνωση της ενότητας όλων των ωραιότητων, σε μια επιστήμη του καλού όπως αναφέρει και ο Πλάτων (Πλάτ., *Συμπ.*, 210d7), που ενώ είναι εφικτή δεν είναι δεδομένη, ούτε φυσικά μόνιμη.

Από τον κόσμο της αισθητής πραγματικότητας ξεφεύγει οριστικά, μόνο ο φιλόσοφος. Ο φιλόσοφος ευρισκόμενος στην τρίτη και τελευταία βαθμίδα, απεγκλωβίζεται από τον κόσμο της αισθητής πραγματικότητας και τις ψευδαισθήσεις που αυτή συνεπάγεται, και επτερωμένος ανέρχεται στον νοητό κόσμο και του όντος, επιτυγχάνοντας έτσι τον απώτερο στόχο του. Και τούτο επειδή έχει απαλλαγεί από τις ψευδείς γνώμες και τις εξαρτήσεις του αισθητού κόσμου, και ως ουσιαστικά ελεύθερος επιλέγει την άνω πορεία. Σε αυτή του την πορεία προς το Νου και από το Νου στο Εν έχει στη φαρέτρα του δυο όπλα. Το πρώτο αφορά στα μαθηματικά και το δεύτερο στη διαλεκτική. Αυτό το τελευταίο και το πιο σημαντικό μάθημα «*Εἶτα ἐν ποιητέον καὶ διδακτέον, ὅπως ἐγγίνονται. Ἀπὸ δὲ τῶν ἀρετῶν ἤδη ἀναβαίνειν ἐπὶ νοῦν, ἐπὶ τὸ ὄν· κἀκεῖ βαδιστέον τὴν ἄνω πορείαν.*» (Πλωτ. *Ενν.*, I 3.2.11-13) από τον Πλωτίνο περιγράφεται ως εξής: «Όμως ο φιλόσοφος, αυτός είναι από τη φύση του έτοιμος και «φτερωτός» και δεν έχει ανάγκη χωρισμού, όπως οι άλλοι αυτοί· έχει ήδη ξεκινήσει προς τα πάνω και, αν βρεθεί σε αμηχανία, χρειάζεται μόνον κάποιον να του δείξει το δρόμο. Πρέπει, λοιπόν να του τον δείξουν και να τον αφήσουν ελεύθερο με τη βούλησή του, εφόσον είναι και ο ίδιος από την φύση του εξαρχής ελεύθερος. Και πρέπει να του δοθεί να μελετήσει μαθηματικά, ώστε να συνηθίσει στην αφηρημένη σκέψη και στον σχηματισμό πεποιθήσεων ανεξάρτητων από σώματα-διότι, καθώς είναι φιλομαθής θα τα δεχθεί αυτά εύκολα-και, καθώς είναι από τη φύση του ενάρετος, να οδηγηθεί στην τελειοποίηση των αρετών του· μετά τα μαθηματικά πρέπει να του δοθεί να μελετήσει διαλεκτική, και γενικά να γίνει κάτοχος της διαλεκτικής». (Πλωτ., *Ενν.*, I 3.3.1-10. Μετ. Παύλος Καλλιγιάς).

Τα μαθηματικά, λοιπόν, βοηθούν τον φιλόσοφο στην ανάπτυξη της αφηρημένης σκέψης, της σκέψης που δεν έχει την ανάγκη της ύλης και των σωμάτων. Η σπουδή των μαθηματικών αφενός μεν τον βοηθά να κατανοήσει και αξιολογήσει τον ασώματο κόσμο, αφετέρου δε να τελειοποιήσει τις αρετές του. Ο φιλόσοφος όμως, ο άνθρωπος που είναι προορισμένος να φτάσει στο τέλος του ταξιδιού δεν θα αρκεστεί σε κανένα από τα προαναφερόμενα μαθήματα ούτε φυσικά στα μαθηματικά: θα επιδιώξει να γίνει κάτοχος και της διαλεκτικής. Η διαλεκτική είναι η επιστήμη του αληθούς και του όντος, αφού έχει τη δυνατότητα να εκφράζεται για το κάθε τι με έλλογο τρόπο, πραγματευόμενη τη φύση τους και τη μεταξύ τους σχέση. Η διαλεκτική είναι το καθαρότερο τμήμα του νου και της σοφίας, το πολυτιμότερο τμήμα της φιλοσοφίας και η ίδια η αληθινή φιλοσοφία, αφού διακόπτει την περιπλάνηση στον κόσμο του αισθητού και του ψεύδους και εγκαθιστά τον άνθρωπο στο θεϊκό τόπο της αλήθειας (Πλωτ. *Ενν.*, I 3.5.4-8). Η διαλεκτική κατά τον Πλωτίνο έχει ως αντικείμενο το αληθώς Ον και το επέκεινα του Είναι, δηλαδή το Εν.

Η πλωτινική διαλεκτική απέχει από την αριστοτελική διαλεκτική, το κατάλληλον όργανον της φιλοσοφίας, τη συλλογιστική, που διαπραγματεύεται επαρκώς τα φαινόμενα και τη λογική συγκρότηση του αισθητού κόσμου, και που δε δύναται να αποκαλύψει την ουσία των όντων, αφού μόνο τα απεικονίζει και τα περιγράφει δια του λόγου (*Ενν.*, VI 5.2.16-19· V 5 1. 38-41). Και επίσης διαφοροποιείται και από την πλησιέστερη προς αυτήν πλατωνική, που είναι σε θέση να διαπραγματευθεί τα όντα. Η πλωτινική είναι η μόνη, που δύναται να οδηγήσει στη γνώση και στην επαφή με το ίδιο το Αγαθό-Εν. Για τον Πλωτίνο το μέγιστον μάθημα αποτελεί η γνώσις, και η επαφή με το Αγαθό-Εν, «Ἔστι μὲν γὰρ ἡ τοῦ ἀγαθοῦ εἴτε γνῶσις εἴτε ἐπαφή μέγιστον, καὶ μέγιστόν φησι τοῦτ' εἶναι μάθημα» (*Ενν.*, VI 7.36.3-4).

Το σημαντικότερο όλων για τον νεοπλατωνικό φιλόσοφο είναι η επαφή με το Αγαθό και το σπουδαιότερο μάθημα είναι αυτό που οδηγεί στη γνώση και στην επαφή με αυτό. Η ανοδική πορεία ξεκινά με τη μουσική, συνεχίζεται με τη σπουδή του ωραίου και του καλού και ολοκληρώνεται γνωσιολογικώς και οντολογικώς με τα μαθηματικά και τη διαλεκτική. Η κλίμακα που οδηγεί στο Εν ως μια διαρκής παιδαγωγία ενστερνισμού και βίωσης των αρετών (Πλατυπόδης, 2015, σ.67-72) δια των προαναφερόμενων μαθημάτων αποτελεί τον σίγουρο δρόμο όχι μόνο για να γνωρίσει ο άνθρωπος το Αγαθό αλλά και να ομοιωθεί κατά την πλατωνική ρήση με αυτό. Η μάθηση δεν περιορίζεται στο γνωσιολογικό της χαρακτήρα, αλλά ουσιοποιείται από το ρόλο που διαδραματίζει στην επίτευξη του απώτερου στόχου κάθε έλλογου και ορθώς διαπαιδαγωγούμενου όντος. Ο Πλωτίνος, λοιπόν, διευρύνει τον ρόλο και τη λειτουργία της Παιδαγωγικής πέραν της μάθησης, στον κόσμο της ουσίας και της αλήθειας. Κάθε μάθημα δεν αποτελεί παρά μόνο ένα σταθμό προς και πριν από τον τελικό στόχο, που δεν πρέπει ποτέ να ξεχνά και να μην υποκαθιστά ο άνθρωπος. Συμπεραίνεται ότι ο Πλωτίνος ήταν και παραμένει ένας από τους μεγαλύτερους παιδαγωγούς, δασκάλους, αφού κατανόησε και θεμελίωσε οντολογικά τη βαθύτερη ουσία της μάθησης, δηλαδή τη συμβολή της στην κατά Πλάτωνα ομοίωση του ανθρώπου με το Θεό. Αυτή την ουσία, που στις μέρες μας αγνοείται προκλητικά, αφού το μόνο που ενδιαφέρει είναι η συσσώρευση γνώσεων και η

γιγάντωση της επιστήμης, με τα γνωστά σε όλους μας αποτελέσματα, καλούνται οι φωτισμένοι δάσκαλοι και παιδαγωγοί (Λιαντίνης, 1992, σ.13-27· Μπαμπινιώτης, 1994, σ.23-30· Τερέζης, 2000, σ. 52-63) να την καταστήσουν κέντρο της μαθητοκεντρικής διδασκαλίας τους (Παπάς, 1996) προκειμένου να οδηγήσουν τους διαπαιδαγωγούμενους με βεβαιότητα και ασφάλεια στον τελικό προορισμό τους.

SUMMARY

The reference of the soul – human according to Plotinus (205-270 A.C.) from the tangible reality to the place of the conceivable and the being and finally to the One is the result of coordinated study, guidance and learning. It takes place in three levels which are represented according to their value from the musician, to the lover and the philosopher. The upward progress starts with the music, is followed with the study of the beauty and the good and is finished gnoseologically and ontologically with mathematics and dialect. For Plotinus the greatest study is knowledge and the contact with the Good One. In this way he found ontologically the deeper essence of learning, that is its contribution, according to Plato, to the resemblance of man to god. This essential thing is ignored in our days, as the only thing that matters is knowledge accumulation with all its bad results. All the inspired teachers and pedagogues have to make Plotinus' *greatest study* the center of their teaching, if they want to lead their students safely to their final destination.

Βιβλιογραφία

- Καλλιγιάς, Π., (1994). *Πλωτίνου Εννέας Πρώτη-Αρχαίο Κείμενο, Μετάφραση, Σχόλια*. Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών, Βιβλιοθήκη Α. Μανούση – Κέντρο Εκδόσεως Έργων Ελλήνων Συγγραφέων.
- Κουμάκης, Γ., (2001). *Θεωρία και Φιλοσοφία της Παιδείας*. Αθήνα: Τυπωθήτω –Γιώργος Δαρδανός.
- Λιαντίνης, Δ., (1992). *Τα Ελληνικά*. Αθήνα: Βιβλιογονία.
- Μουτσόπουλος, Ε., (1978). Η μουσική μέθεξις παρά Πλωτίνω στο *Φιλοσοφικοί Προβληματισμοί*, τομ. 2. Αθήνα.
- Μπαμπινιώτης, Γ., (1994). *Παιδεία, Εκπαίδευση, Γλώσσα-Εκτιμήσεις και Προτάσεις*. Αθήνα: Gutenberg.
- Παπάς, Α., (1996). *Μαθητοκεντρική Διδασκαλία*. Αθήνα: Βιβλία για όλους.
- Πελεgrίνης, Θ., (2003). *Το Λυκόφως της Αρχαίας Ελληνικής Φιλοσοφίας-Νεοπλατωνισμός*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Πλατυπόδης, Λ., (2007). *Το Δραματικό Στοιχείο στην Οντολογία του Πλωτίνου*. Κομοτηνή: Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης. Τμήμα Ελληνικής Φιλολογίας.
- Πλατυπόδης, Λ., (2015). Ο «Παιδαγωγών» κατά Πλωτίνον λόγος. Στο Κ. D. Malafantis, E.P. Galanaki & A.I. Pamouktsoglou (Ed.), *Πρακτικά του ΙΕ΄ Διεθνούς Συνεδρίου της Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδος- International Scientific Conference eRa-8, The SynErgy Forum* (σ.1019—1028). Αθήνα: Παιδαγωγική Εταιρεία Ελλάδος.

- Ρουσσώ, Ζ. Ζ., (χ.χ). *Αιμίλιος ή Περί Αγωγής*, (Στ.Βουρδουμπά, Μετ.).Αθήνα.
- Τερέζης, Χ., (2000). *Ανιχνεύσεις στην Αρχαία Ελληνική Φιλοσοφία*. Πάτρα: Πανεπιστήμιο Πατρών Εκτυπωτικό Κέντρο.
- Platypodis, L., (2015). The Pedagogical role of the Political Virtues in Plotinus. Στο *Πρακτικά του International Scientific Conference eRa-9* (σ. 67-72). Athens: http://era.teipir.gr/sites/default/files/education_ii_session_0.pdf.
- Smith, A., (2004). *Philosophy in Late Antiquity*. London and New York: Routledge .